

bedoeling hadden om uit het westen des lands althans een deel van de 'Wehrfähigen' weg te voeren – een deel, want aan wegvoering van allen viel, ook als men de nodige vrijstellingen gaf (het openbare leven moest tenslotte blijven functioneren), niet te denken.

Tot die beperking was besloten op een bespreking welke op 15 oktober in Hilversum plaatsvond onder voorzitterschap van Christiansen; aan het overleg, dat bijna anderhalf uur duurde, werd deelgenomen door Liese, Seyss-Inquart, Rauter, von Wühlisch, Oberst Leon von Müller (hoofd van de *Operations-Abteilung* van Christiansens staf) en de *Admiral in den Niederlanden*. Zij waren het er over eens dat aan integrale uitvoering van het bevel van het *Oberkommando der Wehrmacht* alleen dan viel te denken wanneer nieuwe eenheden van de *Wehrmacht* of van de *Waffen-SS* ter beschikking gesteld zouden worden door Himmler in zijn functie van *Befehlshaber des Ersatzheeres*¹: twee tot twee-en-een-halve divisie. Te bedenken viel dan ook nog dat Christiansens staf had berekend dat men per dag slechts vijfduizend mannen zou kunnen transporteren. 'Endergebnis der Besprechung', zo noteerde de *Admiral*:

*'Es soll versucht werden, falls überhaupt die notwendigen militärischen Kräfte zur Verfügung gestellt würden, möglichst viel arbeitsfähige Holländer aus den grossen Städten Amsterdam, Rotterdam, Den Haag und Utrecht zu erfassen und sie zum Arbeitseinsatz zu überführen. Auf Erfassung in den übrigen Gebieten soll zunächst verzichtet werden, besonders auf dem Lande, wo die Arbeitskräfte für die Ernährungswirtschaft dringend gebraucht werden.'*²

Het is alleszins mogelijk (Rauter heeft het na de oorlog verklaard) dat tijdens die eerste bespreking in Hilversum in beginsel werd bepaald dat in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht (in laatstgenoemde stad was de buit op 7 oktober bitter tegengevallen) op een-en-dezelfde dag grootscheepse razzia's zouden worden uitgevoerd – juist daarvoor waren die extra twee tot twee-en-een-halve divisies nodig. Himmler evenwel kon er niet één afstaan of wilde dat niet (volgens Rauter omdat hij, Rauter, had gewaarschuwd dat die grootscheepse razzia's duizenden mannen de illegaliteit in zouden jagen) – hoe dat zij, grote razzia's in vier steden tegelijk waren uitgesloten. Er moest een volgorde worden vast-

¹ Himmler had er die functie bijgekregen na de mislukte aanslag op Hitler (20 juli '44); het *Ersatzheer* (reserveleger) bestond uit de eenheden (een deel daarvan was in opleiding) die nog niet bij de te velde staande legergroepen waren ingedeeld. ² *Admiral Kleinkamp*: Notitie, 15 okt. 1944: 'Erfassung holländischer Arbeitskräfte' (CDI, 16.072).